

Převážná většina memoárově a biograficky zaměřených textů ze 17. a 18. století zůstala jak známo v rukopisech a jejich vliv (ať kladný u špičkových autorů či negativní u pisatelů směřujících k pouhému záznamu autenticity) na tehdejší tištěnou produkci byl minimální. Teprve v 19. století, kdy byly tyto texty objeveny pro širokou odbornou i laickou veřejnost, nacházíme v tehdy pozitivisticky orientované literatuře blahodárnost takové literatury jako živné půdy zejména pro prozaickou tvorbu (historickou, dobrodružnou i ze současnosti). Je to tendence, která pokračovala i v průběhu 20. století a trvá vlastně dodnes: memoárové formy vedou mnohé autory v podstatě fiction příběhů k formálním experimentům a nevědším postupům, např. jako quasi-formy či semi-formy inspirativních textů, které ústí do tzv. intertextů. Po letech usměrňování literatury v komunistických systémech je v současné době také vidět zřetelný návrat k biograficky a memoárově vyhraněným formám (zejména v literatuře české a slovenské, neboť v polské tyto žánry a žánrové formy existovaly kontinuálně).

Sobotkové monografie je výsledkem široce pojatého studia založeného na analýze rozsáhlého textového materiálu a využití množství sekundární literatury. Práce je relativně dobře kompozičně rozvržena a proporcionálně vyvážena a obsahuje jasně a pro další studium čitelné závěry, prezentované s citem pro výkladovost (při dodržení terminologické preciznosti) a se schopností jít od jednotlivostí k celku a od konkrétnosti k teoretickému zobecnění.

Pohled na část non-fiction textů jednoho období vede v současné době autorku (v monografii je skromná anonce, ale další Sobotkové literárněvědná tvorba ji plně realizuje) k širší analýze, která zahrnuje nový výzkum této oblasti rozšířený o studium literatury memoárového typu ruské a ukrajinské.

Ludvík Štěpán

Ze slovenské literatury a literární vědy

Literika. Literárnokritický kvartálník. Vydává Národné literárne centrum v Bratislave, 1997, č. 3, 4.

Čítame slovenskú literatúru I (1939-1955), II (1956-1969). I. zväzok zostavili Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Jelena Paštéková, Zora Prušková, autor úvodu: Peter Zajac, zredigovala: Eva Jenčíková; II. zväzok zostavili René Bilík, Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Jelena Paštéková, Zora Prušková, zredigovali: Zora Prušková, Fedor Matejov. Vydal Ústav slovenskej literatúry SAV s finančnou podporou nadácie Open Society Fund, Bratislava 1997.

Od roku 1996 vydává Národné literárne centrum v Bratislavě reprezentativní čtvrtletník *Literika*. Poprvé jsem o něm naši literární veřejnost informoval v *Rovnosti* 28. 8. 1997. Konstatoval jsem tehdy – a ani dnes na tom netřeba nic měnit – že to není časopis toporný, i když ho někteří pokládají za příliš oficiální. Je výpravný, náklady se nešetřilo, současně je však diskusní – nenacházím tu onu „skupinovost“ tak dobře

známou z podobně zaměřených českých periodik. Je zřejmé, že se na jeho tvorbě řada významných slovenských literárních kritiků, teoretiků a historiků nepodílela, ale polemiky a střety jsou tu takřka programové a rozhodně tu nejde o názorový monolog. V roce 1996 bylo jedno dvojčíslo věnováno směrům, proudům a skupinám ve slovenské literatuře, byl to přesně ten čerstvý materiál, který někdy v české literární kritice chybl. Poněkud prognostický charakter má trialog Ladislava Čúzyho, Martina Kasardy a Petera Glocka – slyší už kritika v literatuře nové hlasy? Zaznívají snad v dílech Dušana Duška *Teplomer*, Rudolfa Slobody *Pamäti*, Pavla Viliakovského *Krupy strojvodca* a Pavla Hružya *Chlieb a kry?* Ten, kdo se slovenskou literaturou posledních deseti let nezabývá každý den, postupně zjišťuje, že se musí pohybovat takřka neznámou pevninou: u nás překládáme knihy, které sotva opustily harddisk kdesi v hrabství Yorkshire, ale co se děje pár kroků za řekou Moravou, ani netušíme. Abychom nebyli jednou překvapeni. Je tomu tak, protože jsme se po roce 1990 až příliš narcisistně zahleděli sami na sebe, na to, co bylo u nás zakázáno, a než jsme znapovali všechny samizdaty a exily, postoupila slovenská literatura o kus dál: zdá se, jako by se česká literatura svinula do sebe: ono vstřebávání minulosti nutně zbrzdilo lineární pohyb – ani to však není na škodu, je to podobné vývojové specifikum, kterým musela projít – ovšem v mnohem masovějším a kvalitativně odlišném měřítku (šlo totiž nejen o literaturu exilu a samizdatu, ale také o jiný postoj k období před rokem 1917) – například ruská literatura. Pro české slavisty jsou však *Literika* nejen pramenem informací, ale také zrcadlem slovenské literárněvědné metodologie, do níž stále více pronikají jak prvky hermeneutiky, tak dekonstrukce a postmoderních diskursů.

Co je podstatné: *Literika* dokazují, že na Slovensku zcela nedošlo k roztržení akademické literární vědy, historie, teorie a průbojně, publicistické a esejistické literární kritiky: prostupují se, aniž je lze zaměnit, jsou zřetelně rozlišitelné v základním přístupu, jazyku a stylu. Došlo tu sice ke sblížení, ale nikoli k prolnutí a vzájemnému anulování – to je mnohem patrnější právě na české půdě. Kromě toho je zjevná i generační kontinuita: třeba vedle zmíněného a také u nás známého Martina Kasardy jsou tu Viliam Marčok, Pavol Števíček či Karol Rosenbaum, spolu s břitkou literární kritikou a diskusně pojatými úvahami tu nejdeme kritickou zprávu Zuzany Stanislavová o lesku a bídě slovenské dětské knihy – v ČR nyní máme jen brněnské *Ladění*, časopis, který svou věcností a rozpětím pokračuje v dobré tradici. Tematizace jednotlivých čísel *Literik*, aniž by se vzal veškerý prostor jiným okruhům, činí z časopisu výrazný dokument doby: například čtvrté číslo roku 1997 je věnováno populární (triviální, masové) literatuře. Najdeme tu polemiku o reklamě, statě o literatuře a elektronických médiích, o cyberpunku a brakové literatuře i v diskusích se stídnají Marián Škotka, Peter Liba, Martin Kasarda aj. Jsou tu stati o slovesném folklóru, můžeme si tu přečíst rozhovor s Vojtěchem Zamarovským pod názvem *Televízia nevyhubí knihy*. Stejně jako literární teoretici a historici neztrácejí ze zřetele nutnost esejističnosti svých textů v časopise jako *Literika*, ani literární kritici se nevzdávají teoretických obzorů: převažují studie o literárních žánrech a poetice. Zatím jsem však ve všech číslech *Literik* prostrádal srovnávací aspekt: jako by slovenská literatura fungovala sama pro sebe, jako by byla

i ona do sebe až příliš zahleděna: pootevření by základní směřování nepoškodilo, naopak získalo by mu novou a potřebnou dimenzi.

Pracovníci Ústavu slovenskej literatúry SAV v Bratislave vytvořili dvojdišnou publikaci *Čítame slovenskú literatúru*. Šlo jim zcela zřejmě o moderní literaturu posledních více než 50 let. Je to pozoruhodné čtení už proto, že si autoři dali dvojjediný úkol: znovuobjevit autory a literární díla slovenské literatury a slovenské literární vědy, která si uchovala svou hodnotovou platnost a současně poukázat na vývojové tendence, které byly dobově příznačné, ale svoji hodnotovou platnost ztratily (Peter Zajac). Lze přivítat i Zajacovo tvrzení, že slovenská literatura se nevyvíjela jako uzavřená entita, že na ni působily širší civilizační souvislosti, především proměna industriální společnosti na postindustriální, boj o uchování životního prostředí apod. Důraz na mezinárodní otevřenost, mezinárodní spoje slovenské literatury je imponující, stejně jako šife ukávek a komentářů. Dvojdišná publikace tak tvoří skutečně intelektuální „průvodcovský“ text po slovenské literatuře posledních několika desetiletí.

Umím si však představit, kudy může vést kritika takové publikace. Stranou ponecháme námitky proti její „nevlasteneckosti“. Faktem však zůstává, že obraz slovenské literatury je tu – ať jakkoli široký – přece jen výběrový a že se na něm podepsal autorský vkus a estetická kritéria, která jsou autorskému kolektivu dnes vlastní. Myslím, že smyslem takové komentované antologie je především ukázat na hodnotově stálejší jevy, na to, co z literatury uplynulých desetiletí zůstalo, co si uchovalo svou hodnotu tvář v tvář změnám společnosti i estetického kánonu. Jevy, které mají doložit dobové vývojové tendence, jež si svou hodnotu neuchovaly, jsou také zcela legitimní, ale hodnocení těchto jevů bych příliš nezdůrazňoval – ponechme je jako dobové tendence: ostatně naše dnešní hodnocení bude zase jen dnešním – hodiecentrismus není všechno – a zítřek je možná vyvrátí či alespoň poopraví. Nechci být jedovatý, ale kdoví, zda i na těch „nejhorších“ textech nenajde budoucnost nějaké nosné linie, vždyť i lidé dávné minulosti opěvovali ve svých dílech tyranu, císaře či krále, ale podstatou je to, co je ve statích zajímavého pro nás. O selhání druhých mluvíme tehdy, když se nás aktuální politické zvraty – i zvraty hodnotové – bezprostředně týkají, když jsme do nich přímo lidsky zapojeni, když se nás často i existenčně týkají a je tu i malinkě podezření, že si tím můžeme vyřizovat tak trochu i osobní účty. Kdo si dnes vzpomene na starořecké a římské filozofy a estetiky či samotné tvůrce písemnictví a na jejich spojení s tehdejší mocí a ideologií: víme to, ale nikoho to nevzrušuje a dokonce to ani nikdo nehodnotí negativně. Berme proto tato hodnotící měřítka jako dobová, osobní či kolektivní – to, co zůstane, je výběr, intelektuální přístup k dílům, pluralita volby. Vždyť si stačí přečíst i statě členů autorského kolektivu, abychom došli k závěru, že i oni se ve svých názorech vyvíjeli nebo možná zaujímal dobově poněkud odlišná stanoviska nebo je zajímala jiná témata.

Pro někoho může být méně přijatelná i periodizace obou svazků, a tedy slovenské literatury uvedeného období: nevím, nakolik odpovídají vnitřnímu vývoji literatury, která přece jen tak bezprostředně společenské posuny a zvraty nereflektuje. Rok 1939 je rokem vzniku prvního samostatného státu slovenského národa, tzv. Slovenského štá-

tu: jeho hodnocení ponechme historikům, stejně jako to, k jakým tradicím se hlásí dnešní Slovenská republika, ale nevím, zda jako literární vývojový mezník obstojí. Léta 1945 a 1956 jsou v našem geopolitickém prostoru tradiční, rok 1969 může být výrazem nástupu tzv. normalizace, ale také zjevně splývá se vznikem československé federace. *Čítame slovenskú literatúru* je dobrá a invenční práce, současně však může sloužit i jako učební pomůcka pro slovenské i jiné slovakisty, jako vodítko dalšího studia. I otázky, které vyvolává, svědčí v její prospěch.

Ivo Pospíšil

Zasvěcené o literatuře, zvláště postmoderní

Janaszek-Ivaničková, H.: *Od modernizmu do postmodernizmu*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1996. 163 pp.

Z několikaleté účasti profesorky Haliny Janaszek-Ivaničkové ve světovém literárněvědném dění vychází soubor jejích studií a esejů, který byl vydán pod titulem *Od modernizmu do postmodernizmu* (1. vyd., Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1996, 163 pp.), příznačným pro bilancování na sklonku století, které se z této časové perspektivy ukazuje být ve znamení dvou mohutných kulturních (společensko-estetických) projektů: modernistického a postmodernistického.

Všechny otištěné stati dokumentují ruch v dané vědecké oblasti i kvas, jímž prochází většina humanitních disciplín, zvláště ovšem filozofie a myšlení o literatuře, v nemnoha posledních letech. Autorka své názory formulovala z perspektivy kongresů AILC (l'Association Internationale de Littérature Comparée), FILLM (Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes) nebo mezinárodních konferencí a sjezdů slavistů, probíhajících mj. v Paříži, Brightonu, Budapešti, Phoenixu, Praze nebo Bratislavě, ale jak sama podotýká v úvodu, čtenář v jejich úvahách nalezne vedle odborných pojednání *sensu stricto* i sugestivní prezentaci *genia loci* míst, v nichž se daná setkání uskutečnila. Inspirace některými setkáními stály také u zrodu autorčinných komparatistických studií, jimiž podnětně přispěla do mezinárodní diskuse.

Ve většině statí sleduje autorka změny v humanitních disciplínách v posledních desítkách let, přesuny geografických hranic kultury a literatury, jež se od modelu eurocentrického posouvají ke kultuře a literatuře euroatlantické a transkontinentální – v některých úvahách naopak zpětně postupuje od kultury a literatury globální ke kultuře a literatuře „jiných“: v posledních deceniích rozpoznává přechod od kultury patriarchální ke kultuře feministické; zamýšlí se rovněž nad přechodem od modernismu a moderny s jejich kultem krásna a rozumu k postmodernismu, odmítajícímu vláru v moc umění a projevujícímu nesouhlas s totálním pořádkem, stavějícím na racionalismu a determinismu.

Patrně nejvíce pozornosti věnuje H. Janaszek-Ivaničková postmodernismu – a to větvi americké stejně jako evropské. Všíhá si problematičtějšího utváření tohoto hnutí,